

بررسی و تبیین اقتصاد مقاومتی در دوران پسا برجام با رویکردی بر مدیریت جهادی

مونا یعقوبی زنجانی^۱، شقایق خطیب شاد^۲، اصغر مشبکی اصفهانی^۳

چکیده

مروری بر ادبیات موضوع اقتصاد مقاومتی در سطح جهان نشان‌دهنده جامعیت و قدمت طولانی این مفهوم اقتصادی است، زیرا کشورها همواره تمایل دارند خود را در برابر نوسانات داخلی و خارجی مصون بدارند. آن‌ها همواره تلاش کرده‌اند با فراهم کردن چارچوب‌های نظری، ساختار حرکتی خود را به این سو ساماندهی کنند. پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش توصیفی-تحلیلی و به صورت پیمایشی می‌باشد. هدف این پژوهش بررسی و تبیین اقتصاد مقاومتی در دوران پسا برجام با رویکردی بر مدیریت جهادی بوده است. جامعه آماری پژوهش دانشجویان رشته علوم سیاسی تهران بوده که تعداد ۱۰۰ نفر بر اساس جدول مورگان به عنوان نمونه انتخاب شدند و پرسشنامه‌ها به صورت تصادفی بین آن‌ها توزیع شد. روایی سؤالات پرسشنامه توسط اساتید و متخصصان تأیید شد و پایایی سؤالات پرسشنامه نیز با آزمون آلفای کرونباخ $0/80$ محاسبه شد. در این پژوهش برای تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS استفاده شده است. نتایج حاصل از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف نرمال بودن توزیع داده‌ها را نشان داد لذا جهت بررسی فرضیه‌های پژوهش از آزمون پارامتریک t استودنت استفاده شده است. نتایج حاکی از آن بود که اقتصاد مقاومتی در دوران پسا برجام با سطح اطمینان 95% بر تقویت مدیریت جهادی نقش دارد.

کلمات کلیدی: اقتصاد مقاومتی، مدیریت جهادی، پسا برجام

^۱ دانشجوی دکتری مدیریت بازرگانی- بازاریابی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب
monayaghoobi^{۹۱}@gmail.com

^۲ دانشجوی دکتری مدیریت بازرگانی- بازاریابی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب
khatibshad_sh@yahoo.com

^۳ عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس
a_moshabaki@azad.ac.ir

مقدمه

انقلاب اسلامی هستند. یک کارشناس اقتصادی در این باره می‌گوید با توجه به تلاش‌های شکست خورده برای تسهیل تحریم‌ها، رهبر معظم ایران اکنون ریشه راه‌حل‌های اقتصادی را در اقدامات سپاه می‌داند و نیروهای نظامی را به ورود به زمینه‌های تولیدی ترغیب کرده است. یک کارشناس اقتصادی دیگر هم معتقد است که رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران به صنعت گراهای نوین که بسیاری از آن‌ها ارتباطاتی در خارج دارند، ظن دارد: «سپاه پاسداران و رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران خود را مالکان اقتصاد و دیگران را مهمان می‌دانند. سپاه پاسداران برای کشور خون داده و وقتی شرایط وخیم شده، اسباب خود را جمع نکرده از کشور برود.» سکوت و کرات‌ها مبتنی بر همین تفکر شبکه وسیع اقتصادی ایجاد کرده‌اند که در محیط تحریمی گسترده‌تر شده است. اندکی پس از اجرایی شدن برجام، نوگرایان تلاش کوتاه‌مدت و نسبتاً موفقیت‌آمیزی را برای افزایش کنترل تکنوکرات‌ها بر اقتصاد آغاز کردند. باین حال، بازگشت تحریم‌های ایالات متحده و خروج سرمایه‌گذاران خارجی از ایران فرصت‌های جدید اقتصادی برای سپاه پاسداران به‌ویژه در بخش‌های انرژی و خودروسازی ایجاد کرد (تسلیمی، ۱۳۹۹: ۳).

پیشینه تحقیق

حسین پور و همکاران (۱۳۹۵) پژوهشی با عنوان «رابطه مدیریت جهادی و استراتژی‌های اقتصاد مقاومتی» انجام داده‌اند. این تحقیق با هدف بررسی ارتباط بین مدیریت جهادی و استراتژی‌های اقتصاد مقاومتی انجام شده است. نتایج نشان داد که از بین ابعاد مدیریت جهادی که شامل مدیریت خدمات‌محوری، نهادینه کردن اخلاق و ارزش‌های دینی، قناعت و توجه به بیت‌المال، مدیریت مشارکت‌پذیر، سخت‌کوشی و خستگی‌ناپذیری، خودباوری و انعطاف‌پذیری و تشکیلات بود، در معادله رگرسیون با تحلیل مسیر معنی‌دار بود. بدین معنی که حداقل یکی از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته تأثیر دارد که در این فرایند نهادینه کردن اخلاق و ارزش‌های دینی، سخت‌کوشی و خستگی

اقتصاد مقاومتی برای مقابله با تحریم‌های بین‌المللی مطرح شده است. در حال حاضر، اقتصاد ایران باید بر اساس اصول درستی گام نهد تا بتواند بر تحریم‌های بین‌المللی غلبه کند و تهدیدها را به فرصت‌های اقتصادی تبدیل کند. اصولی که اقتصاد باید داشته باشد، اقتصاد مقاومتی را ایجاد کرده است. امروزه، بسیاری از کشورها با وجود شوک‌های اقتصادی خارجی در مقایسه با کشورهای دیگر تولید ناخالص سرانه بیشتری دارند. به نظر می‌رسد این موضوع تا حدی نشان‌دهنده وجود عواملی است که چنین آسیب‌هایی را خنثی می‌کنند. این عوامل بر اساس توانایی کشورها برای ساخت مقاومت اقتصادی‌شان توضیح داده می‌شود (امیری و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۳۵). حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران برای سال‌های طولانی از الگوی اقتصاد مقاومتی حمایت کرده و این موضع‌گیری در مواجهه با تحریم‌های ایالات متحده تشدید شده است. او همچنین از تقویت روابط اقتصادی با اقتصادهای شرقی حمایت می‌کند و آن‌ها را شرکای قابل اعتمادتری می‌داند که رهبران‌شان تمایل خود را به مقاومت در برابر آمریکا نشان داده‌اند. رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران آسیب‌های تحریم‌ها را رد نمی‌کند، اما معتقد است که ایران نمی‌تواند منتظر پایان تحریم‌ها باقی بماند و استراتژی کشور باید روی ایجاد مصونیت در برابر آسیب‌های چنین تحریم‌هایی متمرکز باشد. به گفته یک کارشناس اقتصادی، آیت‌الله خامنه‌ای به این مسئله خوش‌بین هستند که زمانی که درهای کشور بسته شوند، سطح تولیدات داخلی در اقتصاد آن بالا می‌رود و تولید داخلی اشتغال‌زایی در پی خواهد داشت. رهبر ایران امید دارد که مردم عادی کشور در روزهای دشوار همانند حضور در یک جبهه جنگ از خود مقاومت نشان دهند. همچنین به نظر می‌رسد که آیت‌الله خامنه‌ای باور دارند سکوت و کرات‌ها در بهترین موقعیت برای رهبری الگوی اقتصاد مقاومتی ایران از طریق مشارکت بیشتر سپاه پاسداران

تکیه بر ظرفیت‌های درونی، راهی برای بیرون رفت از تحریم‌ها و قوت‌های اقتصادی می‌جوید. مقاله قصد دارد بهترین شیوه را برای مرحله گذار از تحریم اقتصادی پیشنهاد کند. دستیابی به عناصر و شاخص‌ها و نیز خصایص این دو گفتمان و تجزیه و تحلیل آن‌ها با استفاده از شیوه مقایسه‌ای، کارایی و ناکارایی این دو گفتمان را روشن می‌سازد. تأثیر آموزه‌های دینی، انقلابی و عرضه رهنمودهای سیاسی از سوی رهبران مذهبی در کارایی مقاومت در برابر تحریم نظام سلطه و پیشرفت کشور و ناکامی دشمن، از دستاوردهای این مقاله است.

هدف پژوهش

بررسی نقش اقتصاد مقاومتی در دوران پسا برجام بر تقویت مدیریت جهادی.

فرضیه پژوهش

اقتصاد مقاومتی در دوران پسا برجام بر تقویت مدیریت جهادی نقش دارد.

مدیریت جهادی

واژه جهاد که از ریشه جهد و به معنای تلاش می‌باشد. جهاد همان فعل عملی جهد یعنی التزام عملی به تلاش، و جهادی فردی است که در مسیر این فرآیند قرار گرفته است. از آنجا که این واژه‌ها از بطن قرآن کریم استخراج و در طریق احیای اسلام ناب محمدی (ص) و احکام الهی کاربرد دارد. بطوریکه یک فرد جهادی به‌عنوان جندا ... و جایگاه او در مسیر تحقق اهداف عالی اسلام و رسول اکرم (ص) می‌باشد. لذا این تفاسیر تقدس این موضوع را بیان می‌دارد. از این رو مدیریت جهادی تالو و تراوش عشق درونی و انگیزه الهی است. هرچند این فرآیند به دور از نظم و رعایت سلسله مراتب نیست و نظم آن تابعی از نظم قرآنی و رعایت احترام، فوق و پذیرش اقوال بزرگان و بر مبنای «فیتبعون احسنه» می‌باشد پس چنین فضای مدیریتی قطعاً با سیستم‌های بی‌روح، مادی و کلاسیک تفاوت دارد (بنیادی، ۱۳۹۴: ۷۴).

ناپذیری قابلیت پیش‌بینی را در اقتصاد مقاومتی دارند. بنیادی (۱۳۹۴) پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر مدیریت جهادی بر استقرار اقتصاد مقاومتی با روش ویکور فازی» انجام داده است. از آنجا که مقاومت از لحاظ لغوی قرابت زیادی با واژه جهاد دارد و از طرفی دیگر اهمیت اقتصاد در نگاه مدیران به شکلی مبرهن نمایان است، این فکر در اذهان شکل می‌گیرد که اقتصاد مقاومتی ارتباطی تنگاتنگ با مقوله مدیریت جهادی دارد. مقاله حاضر ضمن تأکید بر ارتباط بین این دو مقوله، به بررسی اهمیت شاخصه‌های مدیریت جهادی در استقرار و تحکیم نظام اقتصاد مقاومتی می‌پردازد. رویکرد این مقاله استفاده از روش تصمیم‌گیری با معیارهای چندگانه در شرایط غیرقطعی است که این شرایط با استفاده از فضای فازی پیاده‌سازی می‌شود. روش تصمیم‌گیری مورد استفاده در این پژوهش روش ویکور است که به نوبه خود جزو روش‌های جدید در این حوزه به حساب می‌آید. نتایج این پژوهش نشان داد که ویژگی‌های فرهنگ جهادی به عنوان مهم‌ترین عامل در استقرار نظام اقتصاد مقاومتی خواهد بود. حسینی و نصرهریری (۱۳۹۳) پژوهشی با عنوان «اقتصاد سیاسی و اقتصاد مقاومتی، مقایسه تحریم‌های اقتصادی در دو دهه ۱۳۳۰ و ۱۳۹۰» انجام داده‌اند. تحریم اقتصادی غرب علیه ایران، سابقه تاریخی دارد. البته پس از انقلاب اسلامی بر شدت آن افزوده شد. مقایسه نکردن روشمند دو پدیده بزرگ تحریم اقتصادی پیش و پس از انقلاب اسلامی، کاستی‌ها و برجستگی‌های اقتصاد سیاسی و مقاومتی را مبهم گذاشته است. این وصف، درباره هر یک از آن دو، آثاری جداگانه تألیف شده است، اما پژوهشی برای مقایسه آن‌ها وجود ندارد. (بنابراین، مقاله حاضر در پی پاسخ این پرسش است که مقایسه اقتصاد سیاسی دهه ۱۳۳۰ و اقتصاد مقاومتی دهه ۱۳۹۰ کاربرد کدامیک را در تحریم‌های اقتصادی غرب کارا می‌سازد؟ « دولت مصدق برای گذار از تحریم‌های اقتصادی، بیشتر به بیرون از مرزهای ملی دل بست، اما نظام جمهوری اسلامی ایران با

تحریم شونده در یک سازمان بین‌المللی، مخالفت با پیشنهاد کشور تحریم شونده برای میزبانی وقایع مهم بین‌المللی همچون برگزاری مسابقات جام جهانی، المپیک و... به وسیلهٔ ابزارهایی جز تحمیل هزینه‌های اقتصادی قابل دستیابی هستند؛ تحریم‌های اقتصادی از جنبه‌های تجاری و مالی برخوردارند که در تحریم‌های تجاری، ممنوعیت‌ها و محدودیت‌هایی در زمینهٔ صادرات و واردات اعمال می‌شود، اما در تحریم‌های مالی، تحریم کننده از انجام معاملات مالی، نقل و انتقالات پول و سرمایه‌گذاری خودداری می‌کند و با استفاده از نفوذ خود در مؤسسه‌های مالی بین‌المللی از هرگونه همکاری فنی، سرمایه‌گذاری رسمی و انعقاد قراردادهای وام جلوگیری می‌کند اصولاً به نظر می‌رسد اثر تحریم‌های تجاری، بیشتر بر طبقهٔ متوسط جامعه و اقشار کم درآمد تحمیل می‌شود در حالی که هدف تحریم‌های مالی بیشتر دولت و مقامات است (آقایی و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۱).

جدول شماره (۱) دسته‌بندی تحریم‌ها بر پایه تصویب کننده و اجراکننده

۱- تحریم‌های یک جانبه، مانند تحریم امریکا علیه ایران	دسته‌بندی تحریم‌ها بر پایه تصویب کننده و اجراکننده
۲- تحریم از سوی چند کشور یا اتحادیه، مانند تحریم اتحادیه اروپا علیه ایران؛	
۳- تحریم از سوی شورای امنیت سازمان ملل متحد، مانند تحریم‌های شورای امنیت علیه ایران.	

در یک نگاه کلی می‌توان گفت اقتصاددانان پدیده تحریم را از جنبه‌های زیر تجزیه و تحلیل کرده‌اند:

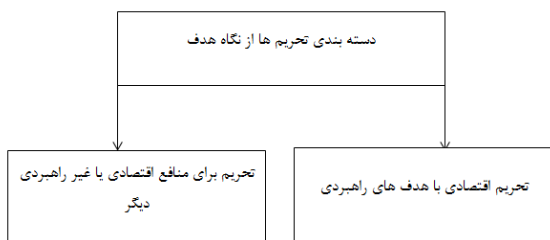
۱. کارایی تحریم‌ها در دستیابی به اهداف سیاست خارجی؛
۲. ماهیت و اهمیت محصولات موجود در لیست تحریم‌ها؛

چرا که تعارض شیوه مدیریت مادی مغایر مدیریت جهادی بوده و معلول آن کاهش انگیزه درونی و بالتبع کاهش بهره‌وری می‌باشد اخلاق کار، در نگرش دینی، کار را نوعی خدمت به آفریدگار می‌داند. زیرا کار، جامعه بهتری را پدید می‌آورد که به تحقق برنامه الهی کمک می‌کند. و این همان مسئولیت در برابر خداوند است. تاج آبادی و مشایخی نیز این مفهوم را این‌گونه توصیف می‌کنند «مدیریت جهادی چیزی جدا از سایر مدیریت‌ها نیست ولی تفاوت اصلی آن با سایر نظام‌های مدیریت، پیش‌فرض‌ها و مبانی فکری مدیریت اسلامی است. برای مثال کسب سود در مدیریت اسلامی و سایر نظام‌های مدیریت دارای اهمیت می‌باشد. ولی در سایر نظام‌ها حصول حداکثر سود به عنوان هدف اصلی مطرح است، ولی در مدیریت جهادی سود به عنوان وسیله محسوب می‌شود. بنابراین مدیریت جهادی را نباید در مقابل سایر نظام‌های مدیریت قرار داد، بلکه مدیریت اسلامی از سایر نظریه‌های مدیریت استقبال می‌کند و درس‌ها می‌آموزد می‌توان مدیریت جهادی را نوعی رهبری مشارکتی قلمداد کرد؛ اعتماد داشتن به نیروهای جهاد، اهمیت دادن و لحاظ کردن نظرات آن‌ها، میدان دادن و تفویض اختیار به جهادگران از ویژگی‌های مدیریت جهادی است. مدیر از انتقاد آن‌ها نمی‌هراسد و پاسخگوی سؤالاتشان می‌باشد. احترام متقابل مدیران و کارکنان در جهاد به چشم می‌خورد و هر یک از نیروهای جهاد تنها از یک رئیس مافوق دستور گرفته و رعایت سلسله مراتب و تعیین خطوط اختیار و ارتباط در بین جهادگران وجود دارد (ملکی زوارم، ۱۳۸۸).

تحریم

تحریم سلسله اقدام‌هایی است که بدون استفاده از قوای تهدید علیه کشور، هدف یا فرد مورد نظر اعمال می‌شود. تحریم‌ها از نظر موضوع ابزاری به دو دستهٔ تحریم‌های اقتصادی و غیراقتصادی طبقه‌بندی می‌شوند؛ تحریم‌های غیراقتصادی نظیر صادر نکردن ویزا برای مقامات دولت

اقتصادی در چارچوب قانون می‌باشد. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های تاریخ اخیر تحریم‌های اقتصادی، ظهور امریکا به‌عنوان متمایل‌ترین کشور برای اعمال تحریم‌ها به منظور اهداف مربوط به سیاست خارجی است. بین سال‌های ۱۹۲۲ و ۱۹۹۶ آمریکا ۶۱ تحریم یکجانبه را اتخاذ کرد که از میان آن‌ها ۲۳ تحریم متوجه ۳۵ کشور گردیده است که روی هم رفته ۴۲ درصد جمعیت جهان را شامل می‌شود. از اهداف دیگر تحریم‌های اقتصادی می‌توان به هدف بی‌ثباتی کشور از طریق فشارهای اقتصادی اشاره کرد. بررسی سوابق تحریم‌ها مبین این نکته است که در اکثر موارد، تحریم‌های اقتصادی تأثیر اقتصادی قابل ملاحظه‌ای برجا گذاشتند اما موفقیت سیاسی آن‌ها چندان قابل توجه نبوده است (علیخانی، ۱۳۸۰).

نمودار شماره (۱) دسته‌بندی تحریم‌ها از نگاه هدف

با توجه به نمودار شماره (۱) تحریم برای هدف‌های راهبردی، بیشتر جایگزین گزینه جنگ می‌شود و هزینه اقتصادی آن از جنگ، کمتر است و برای تحریم‌کنندگان توجیه دارد. با نگاهی دیگر، تحریم‌ها را به اقتصادی و غیراقتصادی دسته‌بندی می‌کنند تحریم‌های غیراقتصادی پیش از تحریم‌های اقتصادی آغاز می‌شود و هدف آن ترغیب کشور هدف به تغییر سیاست است. تحریم غیراقتصادی بسته به نوع کشور و شرایط، متفاوت است (عزتی و سلمانی، ۱۳۹۳: ۱۵۲). در خصوص ایران به‌طور کلی می‌توان سه دلیل عمده در تحمیل تحریم‌های آمریکا بر ایران ذکر کرد:

- وادار کردن ایران به کنار گذاشتن سیاست‌های ناخوشایند در برابر آمریکا

۳. اثر تحریم‌ها بر کشورهای ثالث (کازرنی و اصغریور، ۱۳۹۵: ۱۲).

در عرصه بین‌المللی در جهان امروز، تحریم یا سانکشن (Sanction) فعالیتی است که به وسیله یک یا چند بازیگر بین‌المللی به عنوان مجری تحریم، علیه یک یا چند کشور دیگر به عنوان هدف تحریم، به منظور مجازات این کشورها، با اهداف محروم ساختن آن‌ها از انجام برخی مبادلات یا وادار ساختن آن‌ها به پذیرش هنجارهایی معین و مهم از دید مجریان تحریم، اعمال می‌شود. در اینجا منظور از «مجری تحریم» کشوری یا گروهی بین‌المللی است که نویسنده سناریوی تحریم باشد، هرچند ممکن است در اعمال محاصره بیش از یک کشور شرکت داشته باشد و منظور از «هدف» کشور یا کشورهایی است که هدف اصلی تحریم واقع می‌شوند. اما تحریم‌های اقتصادی، هرگونه اعمال محدودیتی است که بر تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی کشور هدف، در راستای وادار ساختن به تغییر سیاست یا نظام سیاسی یا نابودی ملتی و مانند آن‌ها وضع می‌شود

هدف از تحریم

یکی از اهداف تحریم‌های اقتصادی تغییر رفتار کشور مورد تحریم به دلایل مربوط به روابط خارجی می‌باشد. تحریم‌های اقتصادی معمولاً به‌عنوان ابزاری در تعقیب سیاست خارجی به کار می‌روند. این گونه استدلال می‌گردد که هدف جنگ اقتصادی این است که تا حد امکان به اقتصاد دشمن خسارت وارد نماید. به نظر داکسی (DOXY) تحریم‌های اقتصادی اقدامات منفی محسوب می‌گردند که درصدد تأثیرگذاری بر رفتار کشور از طریق تهدید و در صورت ضرورت، تحمیل مجازات به منظور عدم رعایت قانون می‌باشند. به همین دلیل تغییر رفتار جمهوری اسلامی ایران باهدف قرار دادن نقطه آسیب‌پذیر آن یعنی صنعت نفت، به‌عنوان یکی از شاخص‌های مؤثر از طرف آمریکا مورد استفاده قرار گرفته است. به‌طور کلی در هر مورد خاص اعمال تحریم‌ها شامل یک تصمیم سیاسی -

کرده است. هدف تحریم کننده آن است که کشور متخلف را مجبور کند از اهداف خود منصرف شود یا حداقل برای پایان دادن به رفتار حاضر به مذاکره شود. آنچه که اثرپذیری اقتصادی تحریم‌ها را تعیین می‌کند به اهداف تحریم، شرکای تجاری کشور تحریم شونده، هزینه‌های اجرایی تحریم، رابطه تجاری تحریم شونده و تحریم کننده پیش از تحریم، همراه کردن سایر کشورها از سوی تحریم کننده و در نهایت فهرست کالاهای مشمول تحریم است. در ارتباط با موفقیت تحریم اقتصادی در دستیابی به اهداف خود شرایط زیر مطرح شده است (گرشاسبی و یوسفی دیندارلو، ۱۳۹۵: ۱۳۳). جدول شماره (۲).

جدول شماره (۲) شرایط لازم برای موفقیت در تحریم اقتصادی

۱. هزینه تحریم برای اقتصاد کشور هدف بیش از ۲ درصد تولید ناخالص ملی باشد؛
۲. نسبت تولید ناخالص کشور تحریم کننده حداقل ۱۰ برابر کشور تحریم شده باشد؛
۳. مکان تسلط بر بیش از ۲۵ درصد کل تجارت کشور هدف؛
۴. تحریم‌ها به سرعت و با همکاری سایر کشورهای اعمال شود که شریک تجاری کشور
۵. هدف به شمار می‌رود؛
۶. هزینه تحمیل تحریم‌ها برای کشور تحمیل کننده پایین باشد.

منبع: (گرشاسبی و یوسفی دیندارلو، ۱۳۹۵: ۱۳۳).

اقتصاد مقاومتی

اگر تمام دانش انباشته و کتاب‌های مرسوم اقتصادی دنیا را مطالعه کنید نظریه یا تجربه‌های مدون و مکتوب درباره اقتصاد مقاومتی نخواهید یافت، در ادبیات اقتصادی جهان واژه اقتصاد مقاومتی وجود ندارد اما عبارت نزدیک به آن اصطلاح جهندگی اقتصادی است که به توان یک کشور در برابر شوک‌های خارجی گفته می‌شود. اقتصاد مقاومتی نه تنها شرایط حال را مدنظر قرار می‌دهد بلکه به افق‌های دوردست نیز می‌اندیشد. چشم‌انداز اقتصاد

- مجازات ایران برای اتخاذ سیاست‌های غیرقابل قبول
- ابراز مراتب مخالفت نمادین با ایران به منظور جلب نظر گروه‌های طرفدار اسرائیل

مدل‌های تحریم:

مدل انقلابی: که در قالب آن تحریم‌ها، نظام سیاسی را به حدی تضعیف می‌کند که راه برای فروپاشی آن هموار می‌گردد.

مدل اشکک: در قالب این مدل، هزینه‌هایی که از سوی تحریم کنندگان بر کشور تحت تحریم، تحمیل می‌شود، به حدی است که آن کشور بر مبنای منطق هزینه - فایده وادار به تغییر رویکردها و سیاست‌های خود می‌گردد.

مدل تکاملی: که طبیعتاً اثر گذاری آن فرایندی است. در این مدل، ترکیبی از چماق و هویج برای اثر گذاری بر رفتار دولت تحریم به کار گرفته می‌شود تا به تدریج تغییرات مورد نظر در رفتار آن‌ها ظاهر شود (مکیان و زنگی آبادی، ۱۳۹۵: ۴۹).

تحریم اقتصادی

یکی از معمول‌ترین تعاریفی که از این واژه (تحریم اقتصادی) می‌توان به دست داد این است که تحریم اقتصادی اقدامات اجباری علیه یک یا چند کشور برای ایجاد تغییر در سیاست‌ها است یا دست کم بازگوکننده ایده‌های یک کشور در قبال سیاست دیگر کشورهاست. هافباثر و اسکات معتقدند تحریم اقتصادی عبارت است از متوقف نمودن آگاهانه و با خواست دولت یا تهدید به توقف روابط تجاری و مالی متعارف با کشور هدف (تحریم شونده) از سوی دولت تحریم کننده. این تعریف از ماده ۴۱ منشور سازمان ملل متحد استفاده می‌کند که بر مبنای حقوقی تحریم‌های اقتصادی سازمان ملل نیز است (آذربایجانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۴۲). تحریم اقتصادی به تدابیری گفته می‌شود که توسط کشور یا گروهی از کشورها علیه کشوری اعمال می‌شود که به قوانین بین‌المللی تجاوز و از معیارهای اخلاقی مقبول تخطی

تحریم‌های یک جانبه و غیر قانونی، همواره یکی از ابزارهای نظام سلطه برای وارد آوردن فشار به نظام جمهوری اسلامی ایران بوده است، که اندکی پس از پیروزی انقلاب اسلامی و پس از تسخیر لانه جاسوسی، آمریکا قانون تحریم نظام جمهوری اسلامی ایران را به اجرا گذاشت و در طول سی سال گذشته نیز همواره بر حجم این تحریم‌ها افزوده شده است. در مقابل اتخاذ چنین رویکردی، مقام معظم رهبری بحث اقتصاد مقاومتی را مطرح و از آن به عنوان روشی مهم در تغییر مسیر حرکت اقتصادی کشور یاد کردند. طی سال‌های اخیر صحنه اقتصاد کشور شاهد تجربه گفتمانی جدید تحت عنوان اقتصاد مقاومتی است. مباحثی که چندی پیش از سوی رهبر معظم انقلاب مطرح شد. در شرایط امروز کشور که هجمه دشمنان اقتصادی است طرح اقتصاد مقاومتی توجهی هوشمندانه بود که با اجرای آن می‌توان کشور را از این گردنه سخت به سلامت عبور داد. دشمنان این مرز و بوم بیش از هر زمان دیگری عزم خود را جزم کرده‌اند تا اراده و خواستشان را به ما تحمیل و وادارمان کنند که از بسیاری حقوق مسلم و بدیهی خود در گذریم. با توجه به شرایطی که سال‌هاست دشمنان کشور بر این ایران اسلامی تحمیل کرده‌اند و این روزها نیز پررنگ‌تر شده است ضرورت توجه بیش از پیش به خوداتکایی و رسیدن به خودکفایی در تمام زمینه‌های اقتصادی از راه تحقق اقتصاد مقاومتی عبور می‌کند. در این میان اعتقادها بر این است که با در نظر گرفتن تحریم‌ها، بهترین فرصت برای نقش آفرینی فعالان بخش خصوصی فراهم شده است و باید از این فرصت کلیدی برای نیل به اهداف اقتصادی استفاده کرد. پس از تشدید تحریم‌ها علیه ایران در سال‌های اخیر این شیوه توسط حکومت ایران ترویج می‌شود و در اقتصاد مقاومتی هدف استفاده از توان داخلی و مقاومت در مقابل تحریم‌ها با ایجاد کمترین بحران است رهبر معظم انقلاب، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را به مسئولان ایرانی ابلاغ کردند. از نظر برخی از مقامات کشور ایران، ایجاد ایالت‌ها و فدرالیسم و تمرکز زدایی از

مقاومتی تنها پایداری در جنبه اقتصادی نیست بلکه پایداری و مقاومت را در همه ابعاد و جنبه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی که بالاتر از رشد اقتصادی است را برای یک کشور به همراه دارد. اقتصاد مقاومتی یعنی تشخیص حوزه‌های فشار در شرایط کنونی تحریم، در پی آن تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن آن، و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت و بهره‌برداری صحیح از آن و رسیدن به نقاط مثبت اقتصاد ملی، که به طور قطع به باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت عقلایی و مدبرانه نیاز دارد (نادری و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۲).

اقتصاد مقاوم، اقتصادی است که اگر شوک ناشی از محاصره و تحریم اقتصادی نتواند مسیر رشد اقتصاد را تغییر دهد و رکود ایجاد نکند و مسیر رشد ادامه یابد. اقتصاد مقاومتی، اصطلاحی است که عمدتاً برای غلبه بر شرایط محاصره و تحریم اقتصادی به کار رفته است. اصطلاح اقتصاد مقاوم در مورد فلسطین و جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با شرایط تحریم اقتصادی به کار رفته است. مقام معظم رهبری، اقتصاد مقاومتی را در شهریور ۱۳۸۹ برای ارتقای خوداتکایی و مقابله با تحریم‌های اقتصادی، مطرح کردند که در متون خارجی در اوت ۲۰۱۲ با همین واژه منعکس گردیده است. تاریخچه اقتصاد مقاومتی و ابعاد مختلف آن اقتصاد مقاومتی به معنی تشخیص حوزه‌های فشار و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن آن تأثیرها می‌باشد و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت است همچنین برای رسیدن به اقتصاد مقاومتی باید وابستگی‌های خارجی کاهش یابد و بر تولید داخلی کشور و تلاش برای خوداتکایی تأکید گردد. طبق نظر دولتمردان ایران در تعریف اقتصاد مقاومتی، ضرورت مقاومت برای رد کردن فشارها و عبور از سختی‌ها برای رسیدن به نقاط مثبت ملی نیاز است. مقام معظم رهبری در چند سال اخیر بحث اقتصاد مقاومتی را مطرح و از آن به عنوان روشی مهم در تغییر مسیر حرکت اقتصادی کشور یاد کردند؛ روشی که در برابر هجمه‌های غرب همانند سدی محکم کارآمد شد. اعمال

مدیریت مصرف؛ مدیریت منابع ارزی (نادری و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۳).

چهار تعریف اقتصادی مقاومتی اقتصاد موازی

تعریف اول از اقتصاد مقاومتی به مثابه‌ی «اقتصاد موازی» است؛ یعنی همان‌طور که انقلاب اسلامی با توجه به نیاز خود به نهادهایی با روحیه و عملکرد انقلابی، اقدام به تأسیس نهادهایی مانند کمیته‌ی امداد، جهاد سازندگی، سپاه پاسداران و بنیاد مسکن نمود، امروز نیز بایستی برای تأمین اهداف انقلاب، این پروژه را ادامه داده و تکمیل کند؛ چرا که انقلاب اسلامی به اقتصاد مقاومتی و به نهادسازی‌های مقاومتی در اقتصاد نیاز دارد که چه‌بسا ماهیتاً از عهده‌ی نهادهای رسمی اقتصادی بر نمی‌آید. پس باید نهادهایی موازی برای این کار ویژه ایجاد کند؛ یعنی ما در کشورمان به اقتصاد پریم نیاز داریم این امر البته به معنای نفی نهادهای مرسوم نیست. کما اینکه اکنون ما هم‌زمان از هر دو نهاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و نهاد ارتش جمهوری اسلامی برای دفاع از انقلاب بهره‌مندیم، البته این الگو در مدل‌های حکمرانی مرسوم در دنیا و اتفاقاً در کشورهایی که از تجربه و توان حکمرانی بیشتری برخوردار باشند وجود دارد و این کشورها از نظام‌های چندلایه‌ی سیاست‌گزاری و اداری امور عمومی برخوردارند.

اقتصاد ترمیمی

تعریف دوم از اقتصاد مقاومتی عبارت از اقتصادی است که در پی «مقاوم‌سازی»، «آسیب‌زدایی»، «خلل‌گیری» و «ترمیم» ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود اقتصادی است. یعنی اگر در رویکرد قبلی می‌گفتیم که فلان نهاد نمی‌تواند انتظارات ما را برآورده کند، در رویکرد جدید به دنبال آن هستیم که با بازتعریف سیاست‌های نهادهای موجود، کاری کنیم که انتظارات ما را برآورند.

اقتصاد دفاعی

تعریف سوم از اقتصاد مقاومتی، متوجه «هجمه‌شناسی»، «آفندشناسی» و «پدافندشناسی» ما در برابر آن هجمه است.

قدرت و واگذاری اختیارات تصمیم‌گیری به مناطق، از لوازم مقاومتی کردن اقتصاد ایران است. اقتصاد مقاومتی ادبیاتی است که در مقابله با تحریم‌های بین‌المللی مطرح شده است. هم‌اکنون اقتصاد ایران باید بر مینا و اصول درستی گام نهد تا از این رهگذر بتواند بر تحریم‌های بین‌المللی فائق آمده و تهدید تحریم را به فرصت تبدیل کند. آن اصول و مبناهایی که اقتصاد ایران باید داشته باشد، ادبیاتی را به نام اقتصاد مقاومتی ایجاد کرده است. سیاست‌های پولی و مالی باید در این ادبیات اقتصادی مشخص شده و همواره به این سؤال پاسخ دهیم که از سیاست‌هایی که انجام می‌دهیم به دنبال چه می‌باشیم. برای اینکه متوجه شویم که سیاست‌های پولی و مالی و غیره چگونه باید باشد و چه جهت‌گیری را باید دنبال کند، اول باید شناخت درستی از اقتصاد ایران و مشکل اصلی اقتصاد ایران داشته باشیم. به این معنا که سیاستی با هدفی اجرا می‌شود ولی بعد مشخص می‌شود که نه تنها به هدف نرسیده‌ایم بلکه از آن دور هم شده‌ایم. لذا در ادبیات اقتصاد مقاومتی اول از همه باید بدانیم مشکل اصلی اقتصاد ایران چیست؟ بعد از آن باید روش درست برخورد با مشکل را شناسایی و آنجاست که می‌توانیم از نحوه سیاست‌های پولی و مالی و انواع و اقسام سیاست‌های دیگر، صحبت به میان آوریم. حال به تشریح ابعاد اقتصاد مقاومتی در ۵ گزاره مختلف خواهیم پرداخت. پنج گزاره برای اقتصاد مقاومتی اقتصاد کشوری که دارای جهان‌بینی خاصی است و این جهان‌بینی با منافع ابرقدرت‌های دنیا در تضاد است، اقتصاد خاصی خواهد بود. چرا که دشمنی‌ها با چنین کشوری همیشه ادامه دارد و در هر دوره‌ای به شکلی بروز می‌کند (ذبیحی و خالدار، ۱۳۹۴: ۴۱۱-۴۱۲).

ابعاد و ویژگی‌های اقتصاد مقاومتی

از نگاه مقام معظم رهبری ارکان اقتصاد مقاومتی شامل پنج ویژگی عمده می‌شود: مقاوم بودن اقتصاد؛ استفاده از ظرفیت‌های دولتی و مردم؛ حمایت از تولید ملی؛

کرونا با ۰,۸۰ محاسبه شد (جدول شماره ۳). برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه از نرم افزار SPSS استفاده شده است.

جدول شماره ۳- آزمون آلفای کرونباخ

مقدار آلفای کرونباخ	ابعاد
۰/۸۰	اقتصاد مقاومتی در دوران پسا برجام
۰/۸۰	مدیریت جهادی
۰/۸۰	کل

یافته‌های پژوهش

جدول (۴) آزمون تعیین نرمال بودن

متغیرهای اصلی تحقیق

متغیر	اقتصاد مقاومتی در دوران پسا برجام	مدیریت جهادی
تعداد پاسخگویان	۱۰۰	۱۰۰
میانگین	۳/۸۷۴	۳/۳۵۸
اختلاف میانگین	۰/۸۷۴	۰/۳۵۸
میانگین پرسشنامه	۳	۳
مقدار کلموگروف - اسمیرنوف	۱/۹۸۰	۲/۸۳۳
انحراف معیار	۴/۳۲۰	۴/۶۴۷
سطح معنی‌داری (sig)	۰,۱۷۸	۰/۳۹۸

*p-value (significance)

یعنی ما باید ابتدا بررسی کنیم که مخالفان ما حمله به اقتصاد ایران و اختلال در آن را چگونه و با چه ابزارهایی صورت می‌دهند. بنابراین وقتی به اقتصاد مقاومتی دست یافته‌ایم که ابزارها و شیوه‌های همجبهی دشمن را پیشاپیش شناخته باشیم و بر اساس آن‌ها استراتژی مقاومت خود را علیه آنان تدوین و اجرا کنیم. بدیهی است تا آفند دشمن شناخته نشود، مقاومت متناسب با آن نیز طراحی و اجرا نخواهد شد.

اقتصاد الگو

چهارمین تعریف نیز این است که اساساً اقتصاد مقاومتی یک رویکرد کوتاه‌مدت سلیبی و اقدامی صرفاً پدافندی نیست؛ برخلاف سه تعریف قبلی که اقتصاد مقاومتی را با پدافندی یا کوتاه‌مدت می‌دانستند، این رویکرد چشم‌اندازی کلان به اقتصاد جمهوری اسلامی ایران دارد و یک اقدام بلندمدت را شامل می‌شود. بنابراین وقتی به اقتصاد مقاومتی دست یافته‌ایم که ابزارها و شیوه‌های همجبهی دشمن را پیشاپیش شناخته باشیم و بر اساس آن‌ها استراتژی مقاومت خود را علیه آنان تدوین و اجرا کنیم. بدیهی است تا آفند دشمن شناخته نشود، مقاومت متناسب با آن نیز طراحی و اجرا نخواهد شد. (خلعتبری، بهاری، ۱۳۸۹: ۸۶).

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش دارای ماهیتی توصیفی - تحلیلی است. گردآوری داده‌ها به کمک مطالعات اسنادی - کتابخانه‌ای و برداشت‌های میدانی از طریق ابزارهای مشاهده، تکمیل پرسشنامه انجام گرفته است. این پرسشنامه پس از تأیید و تعیین روایی و پایایی، توسط محقق در بین دانشجویان رشته علوم سیاسی دانشگاه تهران با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده توزیع شد. جامعه آماری پژوهش، دانشجویان رشته علوم سیاسی دانشگاه تهران بوده‌اند که تعداد نمونه با استفاده از جدول مورگان ۱۰۰ نفر محاسبه شد. روایی سؤالات پرسشنامه توسط اساتید و متخصصان مورد تأیید قرار گرفت، پایایی آن نیز با آزمون آلفای

قبل از اینکه نتایج جدول (۴) تفسیر شود، ذکر این نکته ضروری است که اگر مقدار p متغیرها بیشتر از سطح معناداری $0/05$ باشد نتیجه می شود که توزیع آن متغیر نرمال است. بنابراین با توجه به این نکته، نتایج خروجی جدول (۴) نشان می دهد که مقدار p مربوط به آزمون کلموگروف-اسمیرنوف در نمرات تمام متغیرها بیشتر از $0/05$ می باشد، بنابراین نتیجه می شود که توزیع تمام متغیرها نرمال است. لذا برای بررسی فرضیه های پژوهش از آزمون پارامتریک t استودنت استفاده می شود.

بررسی فرضیه های پژوهش

فرضیه اول: اقتصاد مقاومتی در دوران پسا

برجام بر تقویت مدیریت جهادی نقش دارد.

$H_1 =$ اقتصاد مقاومتی در دوران پسا برجام بر

تقویت مدیریت جهادی نقش دارد.

$H_0 =$ اقتصاد مقاومتی در دوران پسا برجام بر

تقویت مدیریت جهادی نقش ندارد.

این فروض به شکل ریاضی به صورت زیر است:

$$H_1: \mu_X \leq 3$$

$$H_0: \mu_X > 3$$

نتایج خروجی نرم افزار در جدول شماره (۵)

آورده شده است:

جدول شماره (۵) نتایج حاصل از آزمون آماری t

مربوط به اثبات فرضیه پژوهش

نتیجه	میانگین	مقدار آماره استودنت (t)	مقدار احتمال (p)	تعداد نمونه	فرضیه اصلی
تائید فرضیه H_1	۵/۶۴	۱۰/۶۰	۰,۰۰۱	۱۰	اقتصاد مقاومتی در دوران پسا برجام بر تقویت مدیریت جهادی نقش دارد.

در پی بحران ویروس کرونا، رقابت بر سر اقتصاد بین دو جبهه اصول‌گرا و نوگرا بار دیگر شدت گرفت. برخی اصول‌گرایان و سکوت‌وکرات‌ها این بحث را مطرح کرده‌اند که رکود جهانی به معنای نیاز بیشتر به خودکفایی است. رهبر معظم ایران در سخنرانی درباره کووید ۱۹ تأکید کردند «افزایش تولید» باید ادامه داشته باشد. اما دولت روحانی رویکردهای صنعت‌گرایی مدرن را با شدت بیشتری به اجرا گذاشت، داریی‌های عمومی را وارد بازار سهام کرد و تلاش برای دستیابی به صندوق ثروت ملی را افزایش داد و در یک اقدام نادر، از صندوق بین‌المللی پول ۵ میلیارد دلار وام درخواست کرد. برخی چهره‌ها در میان نوگراها درخواست‌های آشکار خود برای یافتن راهی دیپلماتیک برای ارتباط مجدد کشور با اقتصاد جهانی از طریق تسهیل تحریم‌ها را با صدای بلندتری مطرح کردند و این درخواست‌ها را با نیاز به مدیریت رکود اقتصادی ناشی از کووید ۱۹ مرتبط دانستند. با این حال، اخیراً برخی از نوگرایان میانه‌رو و محافظه‌کاران سنتی شروع به حمایت از برخی جنبه‌های الگوی اقتصاد مقاومتی کرده‌اند. در شرایطی که ارتباطات اقتصادی با غرب کاهش یافته، همسایگان نزدیک ایران برای کارشناسان اقتصادی در جناح نوگرا به ناگاه اهمیت بیشتری از غرب پیدا کرده‌اند. بر اساس نتایج پژوهش با توجه به سطح معنی‌داری فرضیه اصلی تحقیق که برابر با $(\text{sig}=0,001)$ و همچنین مقدار آماره t استودنت که بیشتر از $(1/96)$ می‌باشد، فرضیه H_1 رد و فرضیه H_0 تأیید می‌شود. برابر نظرات پاسخگویان میانگین مربوط به فرضیه اصلی پژوهش "اقتصاد مقاومتی در دوران پسا برجام بر تقویت مدیریت جهادی نقش دارد.." اختلاف معناداری با میانگین پرسشنامه دارد. به عبارتی میانگین حاصل از فرضیه اول تحقیق به طور معنی‌داری بیشتر از میزان پرسشنامه می‌باشد. بنابراین نتیجه گرفته می‌شود اقتصاد مقاومتی در دوران پسا برجام با سطح اطمینان ۹۵٪ بر تقویت مدیریت جهادی نقش دارد.

بر اساس جدول (۵)، با توجه به سطح معنی‌داری فرضیه اصلی تحقیق که برابر با $(\text{sig}=0,001)$ و همچنین مقدار آماره t استودنت که بیشتر از $(1/96)$ می‌باشد، فرضیه H_1 رد و فرضیه H_0 تأیید می‌شود. برابر نظرات پاسخگویان میانگین مربوط به فرضیه اصلی پژوهش "اقتصاد مقاومتی در دوران پسا برجام بر تقویت مدیریت جهادی نقش دارد.." اختلاف معناداری با میانگین پرسشنامه دارد. به عبارتی میانگین حاصل از فرضیه اول تحقیق به طور معنی‌داری بیشتر از میزان پرسشنامه می‌باشد. بنابراین نتیجه گرفته می‌شود اقتصاد مقاومتی در دوران پسا برجام با سطح اطمینان ۹۵٪ بر تقویت مدیریت جهادی نقش دارد.

نتیجه‌گیری

رهبران ایران در حال حاضر با سه مسئله اساسی مواجه هستند که به طور مستقیم با منافع اروپایی ارتباط دارند. اولین مسئله به چگونگی نجات اقتصاد و نقشی که غرب باید در این زمینه ایفا کند، مربوط می‌شود. دومین مسئله حول این محور می‌چرخد که آیا ایران به‌ویژه پس از ترور سردار سلیمانی، فرمانده نیروی قدس، باید با ایالات متحده وارد دیپلماسی از هر نوع آن بشود یا خیر. سومین مسئله هم بر این موضوع تمرکز دارد که آیا ایران می‌تواند از منافع خود در منطقه از طریق ابزارهای دیپلماتیک محافظت کند، یا برای این کار به رویکرد نظامی تهاجمی نیاز است. دولت‌های اروپایی که امیدوارند بتوانند ایران را به مشارکت در روندی دیپلماتیک ترغیب کنند، باید به‌خوبی مناظرات داخلی در ایران درباره مسائل فوق را زیر نظر بگیرند. در رابطه با اینکه ایران چه باید بکند، دو تفکر مختلف وجود دارد. نوگرایان و برخی از محافظه‌کاران سنتی از رویکرد صنعت‌گرایی مدرن حمایت می‌کنند که مبتنی بر چشم‌انداز اقتصادی است که در آن ایران تحت فشار تحریم‌ها نباشد و خصوصی‌سازی و سیاست‌های نولیبرال را پیش ببرد. در همین حال، اصول‌گرایان و محافظه‌کاران رویکرد موسوم به چارچوب اقتصاد مقاومتی را ترجیح می‌دهند.

فهرست منابع

- امیری، حسین، پیرداده بیرانوند، محبوبه، نوروزی عموقین، فریبا، علیزاده، شیوا، (۱۳۹۷)، برآورد شاخص‌های آسیب‌پذیری و تاب‌آوری در اقتصاد ایران، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، دوره ۶، شماره ۳، صفحات ۴۳۵-۴۵۵.
- آذربایجانی، کریم، طیبی، سیدکامیل، صفادرگیری، حلیمه، (۱۳۹۴)، اثر تحریم‌های اقتصادی ایالات متحده و اتحادیه اروپا بر تجارت دوجانبه ایران و شرکای عمده تجاری آن: کاربرد مدل جاذبه، مجله تحقیقات اقتصادی، دوره ۵۰، شماره ۳، صفحات ۵۳۹-۵۶۲.
- آقایی، مجید، رضاقلی زاده، مهدیه، محمد رضایی، مجید، (۱۳۹۷)، بررسی تأثیر تحریم‌های اقتصادی و تجاری بر روابط تجاری ایران و کشورهای شریک عمده تجاری، مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۸، صفحات ۴۹-۶۸.
- بنیادی، علی، (۱۳۹۴)، بررسی تأثیر مدیریت جهادی بر استقرار اقتصاد مقاومتی با روش ویکور فازی، نشریه مدیریت فردا، سال سیزدهم، شماره ۴۴.
- تسلیمی، طلا، (۱۳۹۹)، تحریم‌ها جذابی اقتصاد مقاومتی را بیشتر کردند، دیپلماسی ایران.
- حسینی، مهدیه، نصره‌زیری الماسی (۱۳۹۰)، اقتصاد سیاسی و اقتصاد مقاومتی، مقایسه تحریم‌های اقتصادی در دو دهه ۱۳۳۰ و ۱۳۹۰، پژوهش‌های سیاست اسلامی، دوره ۲، شماره ۶.
- حسین پور، داوود، رضایی منش، بهروز، محمدی سیهومی، حمیدرضا، (۱۳۹۵)، رابطه مدیریت جهادی و استراتژی‌های اقتصاد مقاومتی، پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، دوره ۲۴، شماره ۷۹.
- خلعتبری، جواد، بهاری، صونا، (۱۳۸۹)، ارتباط بین تاب‌آوری و رضایت از زندگی.
- ذبیحی، محمدرضا، خالدار، مصطفی، (۱۳۹۴)، بررسی تاب‌آوری سازمانی در شرایط اقتصاد مقاومتی، اولین کنفرانس ملی مدیریت، نوآوری و کارآفرینی در شرایط اقتصاد مقاومتی.
- عزتی، مرتضی، سلمان، یونس، (۱۳۹۴)، برآورد اثر تحریم‌های اقتصادی بر رشد اقتصادی ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال هجدهم، شماره ۶۷، صفحات ۷۰-۱۰۱.
- علیخانی، حسین، (۱۳۸۰)، تحریم ایران، شکست یک سیاست، ترجمه محمد تقی نژاد، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی تهران.
- کازرونی، سیدعلیرضا، اصغرپور، حسین، خضری، اوین، (۱۳۹۵)، بررسی اثر تحریم‌های اقتصادی بر ترکیب شرکای عمده تجاری ایران طی دوره ۱۳۹۲-۱۳۷۱، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۷، صفحات ۱-۳۳.
- مرزبان، حسین، استادزاد، علی حسین، تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر تولید و رفاه اجتماعی ایران: رهیافتی از الگوی رشد تعمیم یافته تصادفی، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، سال بیستم، شماره ۶۳، صفحات ۳۹-۶۷.
- مکیان، سیدنظام‌الدین، زنگی آبادی، (۱۳۹۵)، تحریم‌ها و الزامات اقتصادی مقاومتی، مجموعه مقالات اولین همایش اقتصاد مقاومتی.
- ملکی زوارمی، حسن، (۱۳۸۸)، مقایسه تطبیقی سبک مدیریت جهادی با سایر سبک‌های مدیریتی، مجموعه مقالات دومین همایش فرهنگ و مدیریت جهادی.
- نادری، نادر، سیفی رسولیان، بهنوش، (۱۳۹۷)، دانشگاه کارآفرین و نقش آن در پیشبرد و تحقق اقتصاد مقاومتی در شرایط تحریم، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، جلد پنجم، شماره سوم، صفحات ۱۹-۳۰.

Study and explanation of resistance economy in the post- Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) period with an approach to jihadi management

Mona Yaghoubi Zanjani, Shaghayegh Khatib Shad, Asghar Meshbaki Esfahani

A review of the literature on resistance economics worldwide shows the comprehensiveness and long history of this economic concept, because countries always tend to protect themselves against internal and external fluctuations. They have always tried to organize their movement structure in this way by providing theoretical frameworks. The present study is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of survey. The purpose of this study was to investigate and explain the resistance economy in the post-Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) period with an approach to jihadi management. The statistical population of the study was political science students in Tehran that ۱۰۰ people were selected as a sample based on Morgan table and questionnaires were randomly distributed among them. The validity of the questionnaire questions was confirmed by professors and experts and the reliability of the questionnaire questions was calculated by Cronbach's alpha test of ۰,۸۰. In this research, SPSS software has been used for data analysis. The results of Kolmogorov-Smirnov test showed that the distribution of data was normal, so to test the research hypotheses, Student's t-test was used. The results showed that the resistance economy in the post-Burjam period with a ۹۵% confidence level has a role in strengthening jihadi management.

Keywords: Resistance Economy, Jihadi Management, Post- Joint Comprehensive Plan of Action(JCPOA)